

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

İslam Hukuk Usûlü
Yazar: Alpaslan ALKIŞ
(İstanbul: Ravza Yayınları, 2020)

Reviewed by
Abdulkadir KARAASLAN

Yüksek Lisans Öğrencisi., KSÜ İlahiyat Fakültesi Temel İslam
Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş / TÜRKİYE
black0kadir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2093-2230>

Makale Türü/ Article Types: Kitap Değerlendirmesi/ Book Reviews
Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 25/08/2021
Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 29/12/2021
Makale Yayın Tarihi: 31/12/2021
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık/ December
Yıl/Year: 19 Sayı/Issue: 38 Sayfa /Page: 265-271
Atıf/Citation: Karaaslan, Abdulkadir. "İslam Hukuk Usûlü Yazar: Alpaslan ALKIŞ (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (Aralık 2021), 265-271.

Kitap Değerlendirmesi

İslam Hukuk Usûlü

Fıkıh, İslam dininin bireysel ve sosyal hayata yönelik getirmiş olduğu ameli hükümlerdir. Bir diğer tanımıyla fıkıh, müctehidlerin şer-i deliller üzerinden istidlal yoluyla hükümler çıkarmalarıdır. Fıkıh usulü ise İslam dininin ibadet ve muamelat alanıyla ilgili getirmiş olduğu düzenlemeleri bir metot şeklinde ele alarak hüküm çıkarmada belirli yöntemleri sistemleştiren alandır. Müctehid imamlar, naslardan hüküm çıkarmak ve illeti tespit etmek için fıkıh usulü metotları geliştirmiştir. Hicri 3. asırdan itibaren bu alanda eserler kaleme alınmaya başlanmıştır.

Geçmişten bugüne fıkıh usulüyle ilgili binlerce çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar arasında kendine yer bulan eser, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapan Doçent Dr. Alpaslan ALKIŞ tarafından yazılmıştır. İnceleyeceğimiz eser Ravza yayınlarından çıkan kitabın birinci baskısıdır.

İslam Hukuk *Usûlü* kitabı, yedi bölümden meydana gelmektedir. Yazarın önsözde belirttiği üzere kitap, modern dönem usul eserlerinin yöntemini takip etmekle birlikte ağırlıklı olarak fukaha metodunun üzerinde durmuştur. Hanefî usulünün kendine özgü sistematikle birlikte diğer mezheplerin yaklaşımı arka planda tutulmayıp mütekellim metoduna da yer verilmiştir. Bu sayede tek bir metoda bağlı kalınmamıştır.

Kitabın birinci bölümü; fıkıh usulünün tarifi, gayesi, doğuşu, fıkıh usulü metotları ve bu metotlara göre yazılan eserlerden meydana gelmiştir. Yazar; Hz. Peygamber döneminden itibaren fıkıh usulünün oluşum sürecini ele alıp sahabe, tâbiûn ve müctehid imamlar döneminde fikhın geçirmiş olduğu dönüşümle alakalı genel bilgileri aktarmıştır. Fıkıh usulünde günümüze kadar ulaşan ilk usul kitabının İmam Şafii'nin er-Risale'si olduğu belirtildikten sonra

fukaha, mütakellim ve memzuc metotlar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Fukaha metodu, Hanefî metodu olarak öne çıkmıştır. Mütakellim metodu özellikle kelim âlimlerinin uygulamasıyla bu ismi almış, Şafii mezhebine mensup âlimlerin yoğun bir şekilde kullanmasıyla Şafii metodu olarak kayda geçmiştir. Memzuc metot ise her iki metodun ortak noktaları ele alınarak uzlaşıcı bir yöntemle bu alana yeni bir soluk getirmiştir. Bölüm sonunda fıkıh usulü metotlarına göre yazılmış öne çıkan eserlere yer verilip bu eserler hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında mezheplere göre yazılmış fıkıh eserlerinde öne çıkan kitaplar da listelenerek okuyucunun bilgi yelpazesi genişletilmiştir. (s. 17 - 40)

İkinci bölümde yazar, Ahkâm ve Unsurları başlığıyla konuyu ele almıştır. Konu başında şer-i hükmün tanımı yapılarak teklifi ve vaz'i hükümler ikiye ayrılmıştır. Hükmün çeşitleriyle alakalı konu tablo haline getirilerek bütüncül bir şekilde muhatabına gösterilmiştir. Konunun ana hatlarıyla tek parça olarak sunulması okuyucunun bilgileri birbiriyle bağdaştırması yönünden öğrenmeyi kolaylaştırmıştır. Konunun devamında hükümler; dünyevi ve uhrevi olarak ikiye ayrılmıştır. Uhrevi hükümler; farz *vâcib* ayrımı üzerinden ele alınıp vucub bildiren siygalar örnekler üzerinden anlatılmıştır. Teklifi hükümler öz bir şekilde sunulup *vâcib* konusuna gelindiğinde vacibin kısımları detaylı bir şekilde örnekler üzerinden anlatılmıştır. Hanefî fakihler fûru kitaplarında farz ve *vâcib* kavramlarını ayrı ayrı kullanmakla beraber usul kitaplarında *vâcibi* hem farz hem de *vâcib* terimini içine alacak şekilde kullanmışlardır. Bu tanımla birlikte Hanefilerin farz ve *vâcib* ayrımı muhataba anlatılmıştır. (s. 41 - 118)

Üçüncü bölümde şer-i deliller konusuna giriş yapılmıştır. Konu detaylı bir şekilde ele alınıp hacimli bir bölüm olarak okuyucuya sunulmuştur. Delil, şer- i ve ameli bir hükme götüren şey olarak tanımlanmıştır. Fıkıh usulünün temelini teşkil eden deliller; asli ve fer-i olarak ikiye ayrılmıştır. Asli deliller; Kuran-ı Kerim, sünnet, *icmâ* ve kıyastır. Fer- i deliller; sahabe kavli, şer-u men kablena, örf, istihsan, istishab, *istislâh*, *sedd-i zerâyi'dir*. Burada sayılan

asli ve fer-i deliller tek tek açıklanarak her birinin özellikleri, dayanakları ile hükmü tafsilatlı bir şekilde ele alınmıştır. Her bir delilin anlatımı esnasında örneklerle daha açık hale getirilmiş bu sebeple konu muhatabın zihninde somut olarak yer almıştır. (s. 119 - 252)

Dördüncü bölüm; Lafızlar ve Hususiyetleri başlığıyla ele alınmıştır. Şer- i delillerden hüküm elde etme kurallarını konu edinen *fıkıh usûlünde* metodik tartışmalar hükmün birincil kaynağı olan Kur'an ve hadislerin hükme delalet eden metinleri etrafında cereyan eder. Bunun içinde lafız mana ilişkisi ve lafzın hükme delaleti ilk dönemden itibaren *fıkıh usûlünün* temel konusunu teşkil etmiş bu hususta mantık ve nahiv ilim dallarından yararlanılarak Kur'an-ı Kerim ve Hadis metnini hem de genel olarak bütün lisani ifadeleri kuşatan bir yönleme ulaşmaya çalışmıştır. Yazar bu bölümde de daha önceki konu girişlerinde olduğu gibi içeriği tablo haline getirerek muhatabı açısından konuyu bütüncül bir şekilde ele almıştır. Tabloda lafzın manaya vaz'ı, manaya delaleti, manada kullanılışı ve kast edilen mananın anlaşılması olmak üzere dört ana başlık yer almıştır. Dini hükümlerin kaynak olarak alındığı iki ana metin Kur'an-ı Kerim ve Sünnetin lafızları üzerinden hüküm çıkarılmaktadır. Konu bu açıdan ayrı bir önem taşımaktadır. Fıkıh usûlü açısından lafızlar ve kullanım alanları birbirine karıştırılabilecek mahiyete sahip olduğu için yazar, her lafızla ilgili detaylı örnekler vererek konuyu muhatabına uygun bir şekilde anlatmıştır. Okuyanın zihnine birden çok örnekle konunun aktarımı lafız konusunun daha açık bir şekilde ifade edilmesine katkı sağlamıştır. (s. 253 - 425)

Beşinci bölüm; Metnin Anlamının Tespiti başlığıyla ele alınıp girişte beyan ve nesih konusu detaylı bir şekilde işlenmiştir. Bu iki konudan sonra delillerin tearuzu durumunda nasıl bir yol izleneceğine değinilmiştir. Tearuz, eşit kuvvetteki iki şer- i delilden birinin bir mesele hakkında gerektirdiği hükme aykırı olmasına denilmektedir. Yazar, aslında delillerin çatışmadığını ifade ederek Kitap ve Sünnet'te yapı itibariyle tearuz olmayacağına değinmiştir. Tearuz;

çatışan nasların nüzul tarihlerini bilmeyişimizden dolayı söz konusu olur, gerçekte Allah'ın olay hakkındaki hükmünde bir tearuz bulunmamaktadır diye ifade ederek konuya açıklama getirmiştir. Tearuzun rüknü ve şartlarına değinildikten sonra giderilmesi için dört yoldan bahsedilmiştir. Bu yollar: Nesih, tercih, cem – tevfik ve tesakuttur. Tearuzun giderilmesinde fukaha ve mütekellim metodunda bu yöntemler kullanılmakla beraber sıralamanın değiştiği görülmektedir. Örneğin fukaha metodunda sırasıyla; nesih, tercih, cem – tevfik ve tesakut kullanılırken mütekellim metodunda sırasıyla; cem - tevfik, tercih, nesih ve tesakutun kullanıldığı ifade edilmiştir. (s. 381 – 425)

Altıncı bölüm; Hükümlerin Gayesi başlığıyla ele alınmıştır. İslam hukukunun ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ayetleri ve Hadis lafızlarının doğru biçimde anlaşılacak yorumlanmasında, hüküm çıkarılmasında, çelişkili gibi görünen şer-i delillerde olduğu gibi hakkında nas bulunmayan konulardaki hukuki boşluğu doldurmaya yönelik istihsan ve *istislâh* faaliyetlerinde naslarda gözetilen amaçların dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır. Şer- i hükümlerin konulma gayesi olarak kullanın dünya ve ahretteki maslahatlarını gözetip onları gerçekleştirmek amacıyla yapılan düzenlemeler olduğu ifade edilmiştir. Maslahat, faydalıyı elde edip zararlı olanı def etmek olarak tarif edilmiştir. Maslahatın geçerli olabilmesi için; kati, umumi, naslara ve *icmâya* uygun olup mefsetetten uzak olması gibi genel kurallar belirlenmiştir. Maslahat, dini ve dünyevi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Dini maslahat; itikat, ibadet ve ahlak noktasında getirilen hükümlerle birlikte menfaatleri gerçekleştirmek için konulmuştur. Dünyevi hükümler ise *zarûriyyât*, hâciyat ve *tahsîniyyât* olarak ele alınmıştır. (s. 427 – 437)

Yedinci bölüm, İctihâd ve Hususiyetleri başlığıyla ele alınıp genel bilgilerle konuya giriş yapılmıştır. Kaynaklarda görüldüğü üzere fıkıh mezhepleri arasında karşılaşılan bütün olayların hükümlerinin naslarda doğrudan veya dolaylı olarak geçtiği noktada görüş birliği vardır. Naslardaki doğrudan olan hükümler farklı

metotlar yoluyla çıkarılmıştır. Dolaylı olarak bulunduğu varsayılan hükümlerin çıkarılmasının nasıl ve hangi yolla olacağı konusunda farklı görüşler vardır. Bölüm içerisinde ana başlık olarak ictihâd, tahric, taklid, telif, fetva ve kaza kavramları sırasıyla tanımlanarak bunların özellikleri anlatılmıştır. Yazar, müctehidlerin sıralanması noktasında Hanefi ve Şafii mezhebinin derecelendirmesine yer vermiştir. Tahric ise ictihâttan farklı olarak mezhep imamlarının metin ve kaidelerinden şer- i hüküm çıkarmak anlamına gelir. Tahrici yapan alime muharric denir. Müctehid; kabiliyeti ve ilmi sayesinde şer- i naslardan, muharric ise mezhebin kaidelerinden hüküm çıkarır. Taklid, delilini bilmeden başkasının görüş ve fikirleriyle amel etmektir. Dini ilimler noktasında yetersiz olan bir kişinin müctehidin görüşüyle amel ederek meydana gelecek uhrevi sorumluluğu da onun üzerine yüklediği belirtilmiştir. Telif ise iki veya daha fazla mezhebin birbirlerine zıt ve aykırı olan hükümlerini belli bir hadise de cem etmektir. Fetva ise bir meselenin dini hükmünü öğrenmek üzere sorulan soruya ictihâd, tahric ve taklid yoluyla cevap vermektir. Bu noktada fetva verebilmek için o şahsın müctehid olması gerektiği unutulmamalıdır. Müctehid âlimlerin sayısının azalmasıyla birlikte zaman içerisinde bu kuralda da bazı esnemeler meydana gelmiştir. Fıkıhla uğraşan alimlerin bazı kuralları gözetererek fetva verebileceği görüşünün kabul edilmesi bu esnemeye örnektir. Bölümün son başlığını içeren kaza kavramıysa genel olarak hâkim ve hâkimlik teşkilatının işleyişini ifade etmektedir. (s. 439 - 470)

Bu çalışma sonucunda yazar hacimli bir konuyu sade ve açık bir dille muhatabına sunmuştur. Bölümlerin başında yer verilen tablolar konuyu bütün olarak görmek isteyen kişiler için faydalı olmuştur. Bu sayede konu, ana hatlarıyla muhataba sunulmuştur. İlk bölüm içerisinde fıkıh usulü metotlarındaki eserler hakkında yapılan bilgilendirmeler muhatabın zihninde konu hakkında temel oluşturmuştur. Bu eser, modern dönem usul kitaplarının metodu takip edilerek yazılmıştır. Bunun yanında bazı bölümler içerisinde fukaha metodu merkeze alınmıştır. Bölümler içerisinde konu anlatı-

larken mezheplerin tutumlarına yer verilmiş olup özel olarak Hanefi usulünün sistematığı ön planda tutulmuştur. Mezheplerin konuya yaklaşımlarının örnekler üzerinden aktarılması muhatabın zihninde konuyu daha kalıcı bir şema haline getirmiştir. Her bir bölüm içerisinde yer alan konular yeterli sayıda örneklerle desteklenmiştir. Örneklerin bol tutulması muhatabın konuyla alakalı somut durumları daha net bağdaştırmasına vesile olmuştur. Kaynakça kısmına bakıldığında geleneksel ve modern eserler sentezlenerek oluşturulan çalışma, yazarın bu sahada detaylı ve özgün bir araştırma yaptığını göstermektedir.